

**ПРО СУЧАСНІ ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ
СЛОБОЖАНСЬКОГО ГОВОРУ
(за матеріалами діалектологічних практик)**

У статті розглянуто сучасні особливості діалектного мовлення Слобожанщини. Зібрані студентами діалектні тексти засвідчують, що діалектизми й сьогодні активно вживаються в мовленні мешканців Харківщини, переважно в людей старшого віку, й виявляються на всіх мовних рівнях. У мовленні наявні традиційні фонетичні й граматичні діалектні особливості говору, однак лексичний рівень децю різниться. Виокремлено цілу низку українських і запозичених лексичних діалектизмів – неологізмів, слів з модифікованою семантикою.

Ключові слова: діалектне мовлення, діалектний текст, говір, діалектизм, лексичний діалектизм, модифікована семантика.

Pavlova I. Modern Dialectal Features of the Slobozhan Dialect (as Evidenced by the Materials of Dialectological Practices). *The article describes the modern features of dialect speech of Slobozhanshchyna, which has attracted the attention of linguists-dialectologists for more than one decade. The scientific interest in the dialect of this region is caused by the fact that most of the territories of Slobozhanshchyna are borderlands. The speech of the inhabitants is interfering. In the conditions of the full-scale invasion and partial occupation of Kharkiv Region, the mass evacuation of the indigenous population from the autochthonous territories, the dialectal layer is in danger of disappearing, which will be a great loss for languages.*

The study of dialectological studies reviews the research of linguists of Professor L. A. Lysychenko Ukrainian Language Department of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The works of S. I. Doroshenko, L. A. Lysychenko, in which general approaches and methods of analysis of language material were developed, are the scientific foundation of the department's dialectological investigations. These traditions are continued by philologist students during their dialectological practice. The relevance of this research work is obvious due to the need to record dialect speech, which is in danger of disappearing.

The purpose of this survey is to find out the presence and nature of dialecticisms in the Slobozhan dialect, to determine the specificity of their functioning in modern speech. To achieve the goal, it is necessary to perform the following tasks: to identify and describe the dialectal units used on the studied territories, to clarify the semantics of the dialectal vocabulary, to draw conclusions about the specificity of the use of dialecticisms (their spread or, on the contrary, their decline).

The collected material proves that dialecticisms are still actively used in the speech of the residents of Kharkiv Oblast, mainly among older people, and are represented at all linguistic levels (phonetic, lexical, grammatical). The conclusions confirm the presence of traditional phonetic and grammatical dialectal units in the Slobozhan dialect, which are found in other dialects of the South-Eastern dialect, but their lexical level is somewhat different. A number of Ukrainian and borrowed lexical dialecticisms – both neologisms and words with modified semantics – have been defined.

The perspective of this research is to continue the study of the dialectal features of other settlements of the Slobozhan region, as well as to compile a collection of texts of the Slobozhan dialect.

Keywords: *dialectal speech, dialectal text, speech, dialecticism, lexical dialecticism, modified semantics.*

Вступ

Вивчення діалектного мовлення й мовної ситуації Слобожанщини привертає увагу дослідників не одне десятиліття. Науковий інтерес до діалекту цього регіону викликаний тим, що більшість територій Слобожанщини є прикордонними, мовлення мешканців – інтерферентним, а в умовах повномасштабного вторгнення й часткової окупації Харківщини, масової евакуації корінного населення з автохтонних територій діалектний шар перебуває під загрозою зникнення, що стане великою втратою для мови.

Вивченню діалектологічних студій присвячені наукові розвідки мовознавців кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Наукове підґрунтя діалектологічних розвідок кафедри становлять дослідження С. І. Дорошенка, Л. А. Лисиченко, які розроблили загальні підходи й методики аналізу мовного матеріалу. Традиція збирання й дослідження говорів української мови закріпилася в діяльності науковців кафедри (праці І. В. Тимченко, П. О. Редіна), її продовжують здобувачі-філологи під час проходження діалектологічної практики. Актуальність такої науково-дослідної роботи очевидна й зумовлена необхідністю фіксування діалектного мовлення, що перебуває під загрозою зникнення.

Мета цієї розвідки – з'ясувати наявність і характер діалектизмів у слобожанському говорі, визначити особливості їхнього функціонування в сучасному мовленні. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: виокремити й описати діалектні одиниці,

що вживаються на досліджуваних територіях, з'ясувати семантику діалектної лексики, зробити висновки щодо особливостей уживаності діалектизмів (їх поширення чи, навпаки, занепаду).

Методи дослідження

У роботі використано описовий метод, що передбачає опис діалектних одиниць на всіх мовних рівнях, характеристику лексики, опис її семантичних особливостей; зіставний, що полягає в порівнянні діалектних одиниць із літературною нормою, лексичних одиниць зі словниковими дефініціями; інтерпретаційно-текстовий метод використано з метою визначення смислів окремих лексем у діалектних текстах.

Матеріали для дослідження було зібрано в селах Зміївського (тепер Чугуївського) району (Шелудьківка, Скрипаї, Геніївка). Відповідно до вимог діалектологічної практики викладачі разом зі студентами кілька років поспіль відвідували ці населенні пункти, записували суцільні тексти з метою вивчення місцевої говірки. Було підтверджено, що носіями діалектного мовлення є особи старшого покоління (за 70 років). Натомість молодь і люди середнього віку, навпаки, у повсякденному спілкуванні послуговуються розмовними формами української мови з великою кількістю росіянізмів. Інформанти – люди похилого віку, корінні мешканці, які все життя прожили в населеному пункті, не переселялися й не перебували довго за межами села, не мають вищої освіти. Саме вони зберігають у своєму мовленні типові діалектні особливості говору, які із часом можуть зникнути.

Виклад основного матеріалу

Сучасні діалектологічні дослідження ґрунтуються на працях відомих діалектологів, таких як Г. Л. Аркушин, С. П. Бевзенко, К. Д. Глуховцева, П. Ю. Гриценко, Й. О. Дзєндзелівський, Ф. Т. Жилко, Я. В. Закревська, Г. О. Козачук, І. Г. Матвіяс, О. М. Никончук та інших науковців. Низка робіт науковців присвячена вивченню змін структури говірок, їх динамічних процесів. Зокрема К. Д. Глуховцева комплексно дослідила динаміку східнословобожанських говірок на різних мовних рівнях: фонологічному, фонетичному, морфологічному, лексичному, зауваживши, що найчисельніші зміни відбуваються в лексичній системі (Глуховцева, 2005). Динамічні процеси побутової лексики південнословобожанських говірок вивчала Л. М. Тищенко (Тищенко,

2002). Предметом дослідження Ю. В. Абрамян були східнослобожанські говори. Науковець окреслив динаміку словникового складу лексики сільського виробництва (Абрамян, 2011).

Описом традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках займалася М. О. Волошинова, яка виокремила типи змін, що відбуваються в лексиці: збільшення кількості одиниць у зв'язку з появою лексем на позначення нових реалій або модифікації відомих назв, а також зникнення найменувань, архаїзація. Проте найчастіше відбувається розширення або звуження семантики загальноновживаної лексики (Волошинова, 2014). Ці праці засвідчують активне вивчення динаміки переважно лексичної системи східнослобожанських говорів.

Харківська філологічна школа займається вивченням різних наукових напрямів, серед яких вагоме місце посідають і мовні питання діалектології. Серед науковців, хто займався дослідженням діалектології Харківщини, слід зазначити Л. А. Лисиченко, наукові розвідки якої присвячені вивченню говірок Східної Слобожанщини, у яких мовознавиця детально описала фонетичні, граматичні та лексичні особливості діалектного мовлення цього регіону.

Питаннями діалектології цікавляться й науковці Каразінського університету – А. А. Сагаровський і Р. Л. Сердега. А. А. Сагаровський займався укладанням діалектного словника Слобожанщини, що є першою лексикографічною працею, виконаною на матеріалі говорів Слобожанщини. Науковець також має низку вагомих публікацій з діалектології (Сагаровський, 2008). Об'єктом досліджень Р. Л. Сердеги стала сільськогосподарська діалектна лексика Центральної Слобожанщини. Мовознавець присвятив цій тематиці наукові розвідки, монографічне дослідження, має у своєму доробку навчально-методичні посібники з української діалектології.

Вагомим внеском у діалектологічні дослідження є роботи С. І. Дорошенка: численні публікації, а також монографічна праця «Українські говори Путивльського та Буринського районів Сумської області» (Дорошенко, 2014). Коло наукових зацікавлень мовознавця дуже широке, однак знайшлося місце й діалектологічним дослідженням. Його наукові розвідки присвячені вивченню перехідних говірок, що функціювали на територіях Чернігівської, Курської і Сумської областей. С. І. Дорошенко описав зв'язок діалектних особливостей

з фонетичною системою й граматичною будовою української мови, а також висвітлив історичну тяглість у розвитку діалектних особливостей говірок Путивльського й Буринського районів. Це дослідження мовознавця не втратило наукової вартості й сьогодні.

Науковий діалектологічний доробок Харківської наукової школи послужив теоретичним підґрунтям для подальших досліджень. Активізувалася робота у вивченні діалектних особливостей, фіксації діалектного мовлення, укладання діалектних текстів, що репрезентують не лише мовлення певної території, але й історію, традиції Слобідського краю. Відомий український мовознавець-діалектолог П. Ю. Гриценко у своїх виступах неодноразово наголошував, що діалектологія вже вийшла з периферії мовознавства і науки загалом – вона утверджує свою важливість не лише для збереження й розвитку української мови, а й національної безпеки України, її державності, територіальної цілісності, адже результати діяльності діалектологів (діалектологічні карти, діалектні тексти тощо) – це передусім *«важливі політичні документи»* (див. про це: Гриценко, 2021). Мовознавець закликає досліджувати діалекти на прикордонних територіях, полімовних, до яких належить і Харківщина, передусім захищає побутування української мови. На думку дослідника, саме фіксація й вивчення говорів у прикордонних ареалах побутування української мови допоможе уникнути подальших втрат території.

Останнім часом діалектологічні дослідження здійснюються не за питальниками, що використовували під час збирання матеріалів для атласу української мови. Зокрема такий питальник уклав відомий діалектолог Й. О. Дзендзелівський (Дзендзелівський, 1987). Сьогодні дослідники використовують усні розповіді інформантів на різні теми, пов'язані, наприклад, з їхнім життям, побутом, досвідом, записуючи їх суцільним текстом. На діалектний текст (ДТ) як об'єкт наукових досліджень вказує і Л. М. Тищенко, яка займалася вивченням південнословобожанського говору, відзначивши, що «на підставі інформації, яку дають зв'язні діалектні тексти, можна виявити значну кількість мовних рис, що залишаються поза увагою під час дослідження матеріалів, записаних за спеціальними програмами в режимі “питання-відповідь”» (Тищенко, 2015: 366).

У науковій літературі функціює поняття діалектного тексту, питанням вивчення якого присвячена низка публікацій. Н. В. Гуйванюк

і Н. О. Руснак намагалися з'ясувати, у яких зв'язках перебуває діалектний текст із мовленням і дискурсом. Спираючись на погляди науковців, дослідниці зазначають, що в широкому розумінні «ДТ – це живе діалектне мовлення, яке відповідає комунікативній меті, згідно з якою воно створене. Діалектне мовлення і ДТ розмежовує комунікативна мета» (Гуйванюк, & Руснак, 2015: 122).

Відзначають і дидактичний потенціал діалектних текстів при вивченні рідної мови, оскільки вони репрезентують багатий мовний матеріал, а також мають виховну й розвивальну функцію (Литвиненко, 2020).

Матеріали, зібрані в результаті багаторічної виїзної діалектологічної практики, дають підстави зробити деякі висновки щодо сучасних діалектних особливостей слобожанського говору. На його формування передусім впливало сусідство різномовних селищ Слобожанщини, зокрема російськомовних та україномовних козацьких слобід у північній та східній її частині, а також свою роль відіграли й урбанізаційні процеси: міграції населення із села до міста на роботу, навчання та проживання вплинули на те, що в мові молоді та людей працездатного віку з'явилося багато росіянізмів. Унаслідок цього значна кількість селян почала розмовляти так званим “суржиком”. Однак локаційно в мові людей похилого віку ще виявляються діалектні особливості, які ми із часом поступово втрачаємо.

Слід зауважити, частота вживань діалектизмів може бути різною, оскільки говірна реалізація діалектизмів залежить від позалінгвальних чинників (вік, освіта, рід і вид занять, мовленнєво-життєва активність носіїв), нерідко вони співіснують з іншими реалізаторами, є факультативними, але вони продовжують функціювати, і їх, відповідно, варто вивчати.

Зафіксований матеріал свідчить, що діалектні особливості виявляються на всіх мовних рівнях. Зокрема серед фонетичних відзначаємо наявне звуження звука *и* в закінченнях прикметників чоловічого роду та деяких дієприкметників: *старш'її, стар'їш'її, б'їдн'її, ўред'н'її, гарн'її, мокр'її, негож'її, од'їт'її, голод'н'її, пл'їтошн'її, товарн'її, викопан'її* і под., а також у порядкових числівниках *перв'її, пїят'її, вос'м'її* і под., деяких займенниках (*кажд'її*). Порівн.: *воно ж двац'ї:т' дев'їат'її / аж у сорок первому воїна началас'а //; у пїят'її клас ходила / до нас н'їмец' ото ўступиў у сорок ўтор'їм год'ї* (Скрип.).

Як зазначає Л. А. Лисиченко, це явище порівняно нове, засвідчене грамотами XVI ст., однак написання закінчення *-ій* у прикметниках чоловічого роду було наявне і в літературі XX ст. до створення наукового правопису (Лисиченко, 2014: 24). Порівн.: **войен':її** на горбу буў / буў **войен':її** полк //; посадили ў **товарн'її** поїзд і не вернуўс'а (Шел.).

Часто трапляється звук *і* в інших словах, переважно іменниках, як власне українських, так і іншомовного походження, що зумовлене впливом російської мови: *парт'ізан*, *з'іма*, *бригад'ір*, **пр'ад'іво**, *магазин*, *м'іт'інг*, *д'іван*, *д'ікалон*, *д'інутат*, *брат'ік*, *Саш'ік*.

Звук *і* вживається й на місці *е*: *т'іл'іфон*, *т'іл'ів'ізор*, *кал'індар'*, *б'інз'ін* і под. Порівн.: **а** *начал'н'ік* каже / *їа* за паўлову вас *троїх в'ід:ам* //; *оце по т'іл'ів'ізору* дивл'ус'а / *там ото* показуїут' / *так у нас* бувало *холодн'іше* // (Ген.). Шиплячі звуки переважно м'які: *ч'отир'і*, *ч'оботи*, *н'іч'о*, *уч'иц':а*, пор.: *не буду н'ікому н'іч'о* казати (Шел.).

Звук *л* у мові респондентів похилого віку (у всіх опитаних інформантів) у позиції перед голосними *е*, *и*, *о*, а середній між твердим і м'яким звуком: *ткала*, *було*, *катлаван*, *кладе*, *робили*, *поўбирали*.

Зазнав м'якості звук *н* у слові *вигін'*, що має значення 'простора вільна ділянка біля села або в селі, куди виганяють пастися худобу, птицю', а також так називають частину села, вулиці, яка розташована поблизу вигону.

У говорах Слобожанщини звук *р* переважно не зазнав ствердіння в кінці слова або складу, що яскраво демонструє зібраний діалектний матеріал: *сахар'*, *Хар'ків*, *базар'*, *комар'*, *секретар'* і под.

Звук *ф* у говірці передається сполучення *хв*, або звуком *х*: *шохвер*, *Хвед'ка*, *хвامل'їїа*, *хвотограхв'їїа*, *кухваїка*, *прохвес'їїа*, *кахве*, *хвартух*, *хвермер*, порівн.: *у нас ше й хвам'іл'їїа* / *зят' у нас скрипал'* //; *приїде ото йак коли* / **хуру** *ото там поставе* //; *виўчиўс'а на шох-вєра* // (Скрип.). Трапляється також випадання звука – *кватир'а*, *кватир'ували*, порівн.: *у нас на кватир'і* була (Шел.); заміна звуків *л* на *н* (*манен'кий*), звук *к* змінюється на *х* (*трахтор*, *пішоў на трахториста* *ўчитис'а*), частотною є метатеза (*кучуруги*, *кал'ідор*).

Послідовно простежується порушення норм чергування в дієслівних та іменникових формах: *ход'у*, *нос'у*, *кос'у*, *прос'у*, *накос'уйут*, *на рук'і* й под., пор.: **а** *тепер сид'у* / *н'ікому не нужна* // (Шел.); **а** *я н'ікуди не ход'у* //; *н'і йіз'д'у* / *н'і ход'у* (Шел.); *тод'і йа сид'у* / *обмолоч'уйу*

зерно //; ну і оце і йа / йак коли отож до йїх п'їду / р'адам / і **посид'у** (Ген.).

Серед словотвірних особливостей побутують прислівники, утворені суфіксальним способом (суфіксом *-ичко*): *тутичко, тамичко, такичко*. Лексема *б'їрок* утворена демінутивним суфіксом від іменника *бір* – ‘сосновий або інший шпильковий ліс; також мішаний ліс з переважанням сосни’ (СУМ, Т. 1 : 188), однак більшість мовців послуговується лексемою *ліс* для позначення старого лісу, натомість для позначення молодого лісу, так званого молодняка, уживають лексему *б'їрок*. Молоді люди не використовують її у своєму мовленні, а дехто навіть не знає такої назви. Цю лексему фіксує *Словарь української мови* за редакцією Б. Грінченка: «**Бірок, -рка, м.** Ум. Отъ **бір**.: сосновый лѣсокъ» (Грінченко, Т. 1 : 69).

Серед граматичних особливостей можна виділити такі: відсутність епентетичного *н* при відмінюванні особових займенників (*в його, у йїх*); наявність усічених форм займенників (*н'їч'о*); у дієслівній формі інфінітива паралельно вживається суфікс *-ти* і суфікс *-т'* (*робит', робити й* под.); дієслова у формі 3 ос. одн. мають закінчення *-е* (*зробе, н'їдходе, бач'е, ходе, носе, приходе*); уживана так звана усічена форма дієслова (без кінцевого *-їе*) у III ос. одн. (*нема*). Зафіксовано також дієслівну форму *їес'т'*, пор.: *і оце йїде машин'їст / і ў йїх одна секи'їя / і ў йїх гуде* / (Ген.); *ну там н'їчо поганого нема / н'їчо поганого нема / т'їко у йїх оце одна йед'їнствена.. / тот / вони церкву не признають / у йїх оце похорони сов'їм по другому* (Ген.); *їес'т'* коза / *їес'т'* // *хаз'айство хоч манен'ке йе* (Скрип.); *двад'ц'ят' п'їят' год / ну ше не жонат'її / так робе на завод'ї* // (Скрип.).

Серед службових частин мови виявлено вживання слова *пак*: *як пак / забула* //; *а одного ж пак брата* //; *як пак те село?*; *йїїї пак забрали* // (Шел.).

Слобожанський говір, якщо його порівняти з говорами південно-західного й північного наріччя, у своєму словниковому складі не має значної кількості лексичних діалектизмів. Більшість слів із найрізноманітніших сфер життя говору є спільними зі словниковим складом літературної мови. Так, наприклад, серед назв побутових предметів уживаються такі: *хата, дом, дв'їр, сараї, кухн'я, пас'їка, т'їк, гор'їш'ч'е, д'їжка, кружка, ноч'ви, глеч'їк, ч'авун, лава, коч'єрга, рогач', ч'апл'їя* та ін. Низка слів української мови вийшли з ужитку, однак з'являються

нові. Так на позначення одягу вживаються лексеми *сороч'ка, ч'оботи, ч'еревики, кост'ум, бр'юки, п'інжак, плат'а, пал'то, йупка* й под.

Багато лексичних одиниць, зафіксованих у записаних текстах, відбивають вплив російської мови. Наприклад, назви місяців (*йанвар', ф'іврал'/ феврал', март* та ін.), хоча паралельно можуть уживатися й українські назви – *с'ічен', л'утий, березен'* і под., однак лише в мовленні респондентів молодшого й середнього віку. Уживаними є слова *урем'я (уремн'я)* – позначає ‘час’, лексема *ч'ас* – позначає ‘годину’, *минута* – ‘хвилину’, *год* – позначає ‘рік’, або назви квітів, кущів: *георг'іни* – ‘жоржини’, *ландиш'и* – ‘конвалії’, *п'іони* – ‘півонія’, *с'ірен'* – ‘бузок’. Порівн.: *тис'ач'у дев'ятсот триц':атому год'і // триц':атого году в'ісімнац':атого окт'абр'а ось буде вос'імдес'ат ш'іс'т' год / оц'ого / в'ісімнац':атого...//; три годи с половиною училас'а // (Шел.).*

Низка лексем побутує в мовленні Слобожанщини: *одкривач'ка* – прилад для відкривання чогось; *от:ипел'* – ‘відлига’, *пис'мо* – ‘лист’, *поч'тар'ка* – ‘поштарка’, *пувич'ка* – ‘гудзик’, *рошч'оска* – ‘гребінець’, *свайба / свад'ба* – ‘весілля’, *случ'ай* – ‘випадок’, *соўхоз* – ‘радгосп’, *уб'їство* – ‘убивство’, *наравиц':а* – ‘подобатися’, *уп'іет'* – ‘знову’, *ўредний* – ‘капосний’, *вгород* – ‘город’, *бол'ниц'я* – ‘лікарня’ й под. Порівн.: *н'іміц'и були і ўред'ні і неўред'ні //; тоді / коли весна нач'алас'а / отож / ўгороди були посажен'і / поўбирали // весною стали копати ўгороди / н'іч'ого ж не було / копали // (Шел.).*

Слід зазначити, що є низка діалектизмів, властивих саме цій говірці, порівн.: *мататул'я* – про людину, яка зробила щось не так, переважно з негативним значенням, хоча порівняно з іншими словами (*розд'ава, транда*) має позитивну конотацію; *с'аўка* – назва людини, що веде поганий спосіб життя, краде, грубить, пиячить, у значенні хуліган; *митрики* – документи; *карточка* – фотографія; *уборна* – туалет, слово, яке не фіксують ні словник Б. Грінченка, ні Словник української мови в 11-и томах, ні Великий тлумачний словник сучасної української мови.

Серед дієслів зафіксовано такі лексеми:

Галдитис'я – говорити по пустому, без суті, часто вживається форма *не галдис'я* – у значенні ‘нічого не говори, не дякуй, бо вже зроблено і не варто про це говорити’.

Балабонити – у значення ‘говорити багато зайвого’. Словник Б. Грінченка подає таке значення: «**Балабонити, -ню, -ниш, гл.** Звонить,

бренчать (напр., бубенчиками, погременушкой)» (Грінченко, Т. 1 : 23). Л. А. Лисиченко покликається на словник В. І. Даля, де зафіксовані іменники з таким коренем «балабон, балабончик в значенні ‘пустомеля, болтун’, балабончик – ‘бубенчик’» (Лисиченко, 2014: 100). Не випадково в мовленні з’являються спільнокореневі слова, як *балабол*, *балаболка* – люди, які говорять багато зайвого, попусту.

Замайусити / зам’їусити – щось так покласти, що не можна знайти, загубити. Це слово фіксує і словник Б. Грінченка, тільки дещо з іншим значенням: «**Замаясити, -іюшу, -сиш**, гл. Зажилить, присвоить. *Еге, то це ти хочеш замаясити мій ніж*» (Грінченко, Т. 2 : 63).

Пристати – ‘одружившись, перейти жити до жінки / чоловіка’, порівн.: *ше бат’ко отак пристав до нас другий* (Скрип.).

Окап’їрилис’а – лексема, значення якої може підказати лише контекст: *стали трошки... окап’їрилис’а післ’а войны, создали соўхоз* (Шел.), за яким розуміємо її значення – обжилися, освоїлися.

Деякі лексеми зазнають семантичних модифікацій. Так, наприклад, лексема *держати* має десять значень, серед яких наявні такі: «1. Взявши в руки, рот, зуби і т. ін., не випускати; тримати.... 7. розм. Тримати з метою використання» (СУМ, Т. 2 : 249). У діалектному мовленні це дієслово вживається зі значення, що в словнику зафіксоване як застаріле – “мати за дружину”. Тому часто чуємо, що він не одружений, а він *держе Тан’ку*.

Лексема *хаз’айін* вживається з основним своїми значенням «1. кого, чого і без додатка. Власник якогось господарства, речей, майна і т. ін. на правах приватного або суспільного володіння; господар (у 2 знач.). 2. Той, хто займається господарством, веде господарство; господар (у 1 знач.)» (СУМ, Т. 11 : 8), однак люди похилого віку найчастіше вживають її зі значенням «3. Господар дому, глава сім’ї // Чоловік» (СУМ, Т. 11 : 8). Ставлення до чоловіка в дружини було таким, що вона не називає його інакше як *хазяїн*, що неабияк подивувало молодь: *хаз’айін м’їй буў на с’ім год старш’їй; м’їй хаз’яйін робиў шохвером* (Шел.).

Лексема *н’їмец’* набуває негативної конотації, підтвердженням чого є вживання її в однині замість множини, що підкреслює негативне ставлення до окупантів: *отам через луг, через д’їнец’ була передова у н’їмц’а* (Шел.); *н’їмец’ захватиў нас оце, та два года й були оце; тод’ї, врод’ї, як н’їмц’а погнали, тод’ї вже відкрили там школу* (Скрип.);

усп'їли посадити картошку / а тут **н'їмец'** уступав с'уда // їа їак помн'у / їак **н'їмец'** верещав / ми їак їїх бойалис'а // (Ген.).

Топонімічні назви в досліджуваних населених пунктах (назви вулиць, кутків) походять від назв місцевості. Наприклад, *Калинове*, один із кутків, назано через велику кількість калини, яка там росла; *Вигін'* – знаходиться на краю села, куди виганяли пасти худобу; *Земл'ана* – частина села, де переважали чорноземні ґрунти; *Край* – частина села, що знаходиться на краю; *Пісок* – частина, що близько до річки з піщаними ґрунтами; *Широка* – центральна вулиця села, яка була найбільшою; *Задня* – вулиця, що знаходиться за центральною вулицею, *Поперешн'а* – вулиця, що перетинає центральну. Порівн.: *це тепер уже стали вони ж назви поробили / у нас нач'е... то централ'на вулиц'а широка називалас' ран'ше / а тепер вана жоўтнева / а ў нас оце тут воно їак той / це **нижн'а** / а тод'ї зробили тоўстокорого назву / їакийс' тоўстокор'її буў / якийс' післмавойен'її / як тепер хвермери / а так тоўстокорого вона числилас' / а тепер упїет' **нижн'я** називайец':а//; то широка вулиц'а /а то поперешн'а // (Скрип.); тод'ї по вулиц'ї / оце де зараз централ'на / **широка** ми звали / тод'ї вулиц'ї були назван'ї так / **широка** / **вигін'** / **задн'а** / там / **п'їщана** / **поперешн'а** / **озерна** та / **пол'ова** / їака їшла від пол'а // оце де ми зараз живимо / ми називали **новосел'їўка** / і дал'ш'ї їде оце **садова** там ставок / називалас'а та / земл'ана// (Шел.).*

Висновки

Проведене дослідження дає змогу висновувати, що серед респондентів старшого покоління є ще люди, у мовленні яких зберігаються типові діалектні риси місцевої говору. Це простежуємо не лише на фонетичному, граматичному, а й на лексичному рівні. У сучасному слобожанському говорі наявні традиційні фонетичні й граматичні діалектні одиниці, що побутують і в інших говорах південно-східного наріччя, однак лексика дещо різниться. Виокремлено низку українських і запозичених лексичних діалектизмів – як неологізмів, так слів з модифікованою семантикою.

Перспективою цієї наукової розвідки є продовження вивчення діалектних особливостей інших населених пунктів Слобожанщини, а також укладання збірника текстів слобожанського говору.

Умовні скорочення населених пунктів і відомості про респондентів

Ген.:	с. Геніївка	(Павлова Феодосія Колістратівна, 1931 р. н.).
Скрип.:	с. Скрипай	(Череватенко Параска Павлівна, 1929 р. н.).
Шел.:	с. Шелудьківка	(Буряк Наталя Арсентіївна, 1930 р. н., Гаража Галина Михайлівна, 1927 р. н., Шабатура Наталя Єгорівна, 1936 р. н.).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Абрамян**, Ю. В. (2011). Динаміка номінацій традиційного сільського виробництва в українських східнослобожанських говірках (Дис. канд. ... філол. наук). Луганськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка».
2. **Волошинова**, М. О. (2014). Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках. (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Луганськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка».
3. **Гриценко**, П. Ю. (2021). Феноменологія діалектного тексту. *Всеукраїнська лінгвістична школа-семинар для молодих дослідників «Діалектологічна майстерня»* 26.02.2021. Узято з <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Programa-shkoly-seminaru-2021.pdf>
4. **Грінченко**, Б. (Ред.) (1907–1909). *Словарь української мови*. (Т. 1–4). Київ. Узято з http://ukrlit.org/slovnuk/hrinchenko_slovar_ukrainskoj_movu.
5. **Глуховцева**, К. Д. (2005). *Динаміка українських східнослобожанських говірок*. Луганськ : Альма-матер.
6. **Гуйванюк**, Н. В., & Руснак, Н. О. (2015). Багатовимірна реальність діалектного тексту. У *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* (с. 119–127). Київ: Інститут української мови НАН України.
7. **Дзензелівський**, Й. О. (1987). *Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови*. Київ: Наукова думка.
8. **Дорошенко**, С. І. (2014). *Українські говірки Путівльського і Буринського районів Сумської області*; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків: Видавець Іванченко І.
9. **Лисиченко**, Л. А. (2014). *Говірки Східної Слобожанщини: поліаспектний аналіз*; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : Монограф.
10. **Литвиненко**, Я. О. (2020). Діалектні тексти як навчальний ресурс на уроках української мови. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», 12*. Узято з <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3864>
11. **Сагаровський**, А. (2008). Діалектний словник Слобожанщини: проблеми фонетичної коректності. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства, 12*. 176–178.
12. **СУМ** : Білодід, І. К. (Ред.) (1970–1980). *Словник української мови*. (Т. 1–11). Київ: Наук. думка.
13. **Тищенко**, Л. М. (2002). Структурна організація й динаміка побутової лексики південнослобожанських говірок (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ: Інститут української мови НАН України.
14. **Тищенко**, Л. М. (2015). Потенціал південнослобожанського діалектного тексту для мовознавчих досліджень. У *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* (с. 366–380). Київ: Інститут української мови НАН України.

REFERENCES

1. **Abramian, Yu. V.** (2011). Dynamika nominatsii tradytsiinoho silskoho vyrobnytstva v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Dynamics of nominations of traditional rural production in Ukrainian East Slobozhan dialects]. *Candidate's thesis*. Luhansk : DZ «Luhan. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
2. **Voloshynova, M. O.** (2014). Dynamika tradytsiinoi predmetnoi leksyky v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Dynamics of traditional object vocabulary in Ukrainian East Slobozhan colloquialisms]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk: DZ «Luhan. nats. un-t im. T. Shevchenka» [in Ukrainian].
3. **Hrytsenko, P. Yu.** (2021). Fenomenolohiia dialektneho tekstu [Phenomenology of a dialect text]. *Vseukrainska lnhvistychna shkola-seminar dlia molodykh doslidnykiv «Dialektolohichna maisternia» – All-Ukrainian linguistic school-seminar for young researchers "Dialectological Workshop"* 26.02.2021. Retrieved from <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Programa-shkoly-seminaru-2021.pdf> [in Ukrainian].
4. **Hrinchenko, B.** (Red.) (1907–1909). *Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–11). Kyiv. Retrieved from http://ukrlit.org/sloynyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy [in Ukrainian].
5. **Hlukhovtseva, K. D.** (2005). *Dynamika ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Dynamics of Ukrainian Eastern Slobozhan dialects]*. Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
6. **Huivaniuk, N. V., & Rusnak, N. O.** (2015). Bahatovymirna realnist dialektneho tekstu [The multidimensional reality of the dialectal text]. In *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo lnhvistychnykh studii – Dialects in Synchrony and Diachrony: The Text as a Source for Linguistic Studies* (pp. 119–127). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. **Dzendzelivskiy, Y. O.** (1987). *Prohrama dlia zbyrannia materialiv do Leksychnoho atlasu ukrainskoi movy [A program for collecting materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian language]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. **Doroshenko, S. I.** (2014). *Ukrainski hovirky Putyvlskoho i Burynskoho raioniv Sumskoi oblasti [Ukrainian dialects of the Putivlskyi and Burynskyyi districts of the Sumy oblast]*; Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody. Kharkiv: Vydavets Ivanchenko I. [in Ukrainian].
9. **Lysychnenko, L. A.** (2014). *Hovirky Skhidnoi Slobozhanshchyny: poli aspektnyi analiz [The dialects of Eastern Slobozhanshchyna: multi-aspect analysis]*; Khark. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody. Kharkiv : Monohraf [in Ukrainian].
10. **Lytvynenko, Ya. O.** (2020). Dialektni teksty yak navchalnyi resurs na urokakh ukrainskoi movy [Dialect texts as an educational resource at Ukrainian language lessons]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seria: "Pedahohichni nauky" – Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University. Series: "Pedagogical Sciences", 12*. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3864> [in Ukrainian].
11. **Saharovskiy, A.** (2008). Dialektnyi slovnyk Slobozhanshchyny: problemy fonetychnoi korektnosti [Dialect dictionary of Slobozhanshchyna: problems of phonetic correctness]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva – Modern problems of linguistics and literary studies, 12*, 176–178 [in Ukrainian].
12. **SUM**: Bilodid, I. K. (Red.) (1970–1980). *Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–11). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
13. **Tyshchenko, L. M.** (2002). Strukturna orhanizatsiia y dynamika pobutovoї leksyky pıvdenno-slobozhanskykh hovirok [Structural organization and dynamics of everyday lexicon of South Slobozhan sayings]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
14. **Tyshchenko, L. M.** (2015). Potensial pıvdenno-slobozhanskoho dialektneho tekstu

dlia movoznavchykh doslidzhen [The potential of the South Slobozhan dialectal text for linguistic research]. In *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii – Dialects in Synchrony and Diachrony: The Text as a Source for Linguistic Studies* (pp. 366–380). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Павлова Інна Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: pavlovainna2005@hnpu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0006-0898-514X>

Pavlova Inna – Candidate of Philology (Ph.D), Docent, Associate Professor at the Professor L. Lysychenko Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 2 Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30 березня 2024 року

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Павлова І. А. Про сучасні діалектні особливості Слобожанського говору (за матеріалами діалектологічних практик). *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка). С. 140–153. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.12>

APA: Павлова, І. А. (2024). Про сучасні діалектні особливості Слобожанського говору (за матеріалами діалектологічних практик). *Лінгвістичні дослідження*, 60 (до 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки і техніки України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Дорошенка), 140–153. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.12>